

СУЧАСНЕ ПРАВО
КОНКУРЕНЦІ В
УКРАЇНІ З ПОЗИЦІЇ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СТАНДАРТІВ:
ВІД
СПІВРОБІТНИЦТВА
ДО ПАРТНЕРСТВА

Створення Єдиного Ринку на території держав-членів Європейського Союзу, скасування фізичних, технічних та фіскальних бар'єрів, гармонізація національних законодавств країн, що входять до Європейського Союзу, зумовило низку специфічних заходів по відношенню до правового регулювання конкурентної боротьби на теренах Західної Європи. Україні на виконання положень Угоди про Партнерство та Спів-робітництво неминуче доводиться вносити відповідні зміни в чинне національне законодавство і впроваджувати основні принципи "поведінки", які стали універсальними в галузі застосування конкурентних правових норм. Актуальність цієї проблеми для України підтверджується і тим фактом, що в рамках спільних зусиль Україна-ЄС по приведенню нашого національного законодавства у відповідність до західно-європейських стандартів наближення українського конкурентного законодавства до антимонопольних правил ЄС була визнана першочерговим завданням у відносинах Україна – Європейський Союз.

МЕТЮШЕВ А.С.,
здобувач

*Український Центр
Правничих Студій*

Напередодні перебігу перехідного терміну (1 лютого 2001 року), впродовж якого Україна зобов'язалася завершити реформування свого національного права конкуренції, вважаємо доцільним здійснити спробу аналізу того, яким чином наша держава рухається в цьому напрямку. Від повноти та ефективності наближення українського законодавства до західноєвропейських правових стандартів залежатиме швидкість інтеграційної ходи України на шляху до нової Європи, а залежно від юридичної техніки розробки власних правових стандартів і ступеня їхнього впровадження в національну правову систему Україну оцінюватимуть в якості майбутнього повноправного торговельного партнера і геополітичної одиниці.

Зазначимо, що сьогодні практично кожна держава, яка прагне мати ефективну економічну систему та інтегруватися в світову економіку, приймає та впроваджує антимонопольне законодавство. Не стала винятком і Україна. З прийняттям Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності" від 18 лютого 1992 року¹ цей масив законодавства більше не вважається прогалиною.

Закон визначає конкуренцію як змагальність підприємців, при якій їхні самостійні дії обмежують можливості кожного впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку та стимулюють виробництво таких товарів, яких потребує споживач. Поза деякими мовними недоліками цього визначення постають недосконалості змістовного рівня. Видається доцільним замість "обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів" викласти цю частину в наступній редакції – "обмежують можливість одноособово визначати" – і далі за текстом.

Закон визначає, що таке монополічне положення підприємця. Під цим розуміють такий стан, при якому частка підприємця на ринку певного товару (знову все обмежується товарами) перевищує 35 відсотків. Разом з тим Закон надає право Антимонопольному Комітетові України визнавати в окремих випадках монополічним таке положення підприємства, за яким його частка може складати менше 35 відсотків.

До переваг цього Закону слід віднести чітке визначення монополічної діяльності (в дусі Кримінального Кодексу). Слід особливо зазначити тлумачення об'єктивної сторони правопорушення, яке:

- 1) поєднує як діяльність, так і бездіяльність;
- 2) включає до потенційних суб'єктів правопорушення не тільки підприємців, але й органи влади та управління. Останнє положення видається виключно важливим та необхідним з огляду на "містництво" органів виконавчої влади та значне підприємницьке лобі в органах адміністративного управління з боку великого бізне-

су. Закон, таким чином, запобігає скоординованій антиконкурентній діяльності бізнесменів та чиновників.

Законом визначаються конкретні склади правопорушення, які кваліфікуються як зловживання монопольним положенням на ринку. До таких дій відносяться:

- пов'язування таких умов договору, що ставлять контрагента в нерівне положення, або додаткових умов, що не мають відношення до предмета договору, в тому числі нав'язування контрагентові не потрібного йому товару;
- обмеження або припинення виробництва, а також вилучення з обороту товарів з метою створення або підтримання їх дефіциту на ринку або встановлення монопольних цін;
- часткова або повна відмова від реалізації або закупівлі товару за відсутності альтернативних джерел постачання або збуту з метою створення або підтримання дефіциту на ринку або встановлення монопольних цін;
- встановлення дискримінаційних – монопольно високих чи монопольно низьких - цін (тарифів, розцінок), що обмежують права окремих споживачів, на свій товар;
- інші дії з метою створення перешкод для доступу на ринок інших підприємств.

Неправомірними угодами між підприємцями визнаються домовленості (узгоджені дії), що спрямовані на:

- встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, націнок тощо;
- розподіл ринку за територіальним принципом, асортиментом товарів, об'ємом їхньої реалізації або закупівлі або за колом споживачів.

Закон також визначає правопорушення, що підпадають під поняття антиконкурентних узгоджених дій. Ними визнаються погоджені дії (угоди), що призвели або можуть призвести до:

- 1) встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок;
- 2) розподілу ринків за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи закупівель, або за колом споживачів чи за іншими ознаками, що призвели або можуть призвести до їх монополізації;
- 3) усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

В частині 2 статті 2 Закону зазначається, що він "не поширюється на відносини, що впливають із прав на об'єкти інтелектуальної

власності, за винятком випадків, передбачених цим Законом". В юридико-технічному сенсі це положення видається невдалим, адже через відсутність конкретики, його можна інтерпретувати дуже широко і практично ігнорувати антимонопольне законодавство, якщо сфера діяльності має хоча б побічне та опосередковане відношення до об'єктів літературно-художньої та промислової власності. Для порівняння наведемо аналогічний фрагмент з частини 2 статті 2 Закону Російської Федерації "О конкуренции и органичений монополистической деятельности на товарных рынках" в редакції від 06.05.1998: "Настоящий Закон не распространяется на отношения, связанные с объектами исключительных прав, за исключением случаев, когда соглашения, связанные с их использованием, направлены на ограничение конкуренции"².

Притримуючись американського принципу заборони слід було б зазначити, що забороненими вважаються будь-які обмеження конкуренції, що не ґрунтуються безпосередньо на виключних правах авторів та законних володільців об'єктів промислової власності. При цьому при визначенні санкцій адміністративний орган (або суд) має призначити покарання залежно від того, чи був в складі правопорушення сторони (сторін) умисел: за наявності останнього – санкції більш жорсткі, у відсутності – менш суворі.

Як це впливає з назви Закону, недобросовісна конкуренція тісно пов'язувалась українським законодавцем з монополістською діяльністю. Стаття 7 містить склади правопорушень, що кваліфікуються як недобросовісна конкуренція:

- неправомірне використання товарного знака, фірмового найменування або маркування товару, а також копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, самовільне використання його імені;
- навмисне розповсюдження неточних відомостей, котрі можуть завдати шкоду діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця;
- отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою завдання шкоди діловій репутації або майну підприємця. Одразу зазначимо, що:
 - 1) з усіх об'єктів промислової власності в статті згадується лише товарний знак;
 - 2) в статті з'являються нові терміни – комерційна таємниця та конфіденційна інформація.

Який висновок впливає з наведених фрагментів Закону? В хронологічному аспекті, український законодавець, вочевидь, виявляв свою схильність до американського підходу, надаючи перевагу жорстким заборонам і обмеженням перед практикою гнучкого регулювання. В дусі

американського антитрестівського законодавства недобросовісна конкуренція вважається тісно спорідненою з монополістською діяльністю.

Втім, ще до прийняття Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" Законом Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991³ року окремо визначались види недобросовісної конкуренції, специфічні для зовнішньоекономічної діяльності. До них відносились:

- здійснення демпінгу;
- незаконне використання або підробка фірмових назв, товарних знаків, промислових зразків;
- розповсюдження недостовірної інформації щодо товарів;
- проведення будь-яких порівнянь з конкретними товарами конкурентів при здійсненні рекламних заходів.

Згодом до цього переліку була додана недобросовісна реклама.

7 червня 1996 року Верховна Рада України прийняла Закон "Про захист від недобросовісної конкуренції"⁴. В ньому наступні склади правопорушень кваліфікуються Законом як недобросовісна конкуренція:

- неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки;
- неправомірне використання товару іншого виробника;
- копіювання зовнішнього вигляду виробу;
- дискредитація господарюючого суб'єкта (підприємця);
- купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом;
- схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта (підприємця);
- схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника);
- схилення господарюючого суб'єкта (підприємця) до розірвання договору з конкурентом;
- підкуп працівника постачальника;
- підкуп працівника покупця (замовника);
- досягнення неправомірних переваг у конкуренції;
- неправомірне збирання комерційної таємниці;
- розголошення комерційної таємниці;
- схилення до розголошення комерційної таємниці;
- неправомірне використання комерційної таємниці.

Вочевидь, в процесі розробки і доопрацювання Закону депутати пам'ятали про заяву Прем'єр-міністра України від 26 серпня 1992 року, що на території України продовжує діяти Паризька конвенція з охорони промислової власності. Стаття 10-біс цієї Конвенції присвячена недо-

бросовісній конкуренції. Попри свій шановний вік, ця угода не втратила своєї актуальності, а отже імплементувати її положення в законодавство України необхідно. Втім, доктринальні погляди на регулювання недобросовісної конкуренції зазнали деякої еволюції лише в частині конкретизації гіпотези та санкції правових норм, що регламентують цей правовий інститут. Як і раніше, він розглядається не як окрема галузь цивільно-правового та адміністративно-правового регулювання, яка співіснує з антимонопольним законодавством, а лише як інститут антимонопольного законодавства, що і підкреслюється в преамбулі до Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції".

Контроль за діяльністю утворень, що вже займають або потенційно можуть займати панівне становище на ринку певних товарів чи послуг, здійснює Антимонопольний комітет України. В Україні діє Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції, затверджена Постановою Верховної Ради від 21 грудня 1993 року № 3757-ХІІ⁵, Указом Президента України від 21 березня 1995 року за № 247/95 створено Міжвідомчу комісію з питань демонополізації економіки, а Постановою Кабінету Міністрів від 13 травня 1996 р. № 507 – Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. Ціла низка правових норм, покликаних більш ефективно захищати конкурентне середовище, була введена до базових законів України – "Про підприємництво", "Про підприємства", "Про господарські товариства", "Про банки і банківську діяльність".

Важливим кроком на шляху до наближення українського права конкуренції до західноєвропейських стандартів стало прийняття Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності"⁶, відповідно до якого правопорушенням в сфері конкурентних відносин вважаються не тільки ті дії, які призвели до антиконкурентних наслідків, але й ті, які потенційно можуть призвести до спотворення конкуренції на ринку певних товарів, послуг чи робіт.

Таким чином, можна стверджувати, що станом на сьогодні в Україні створені правові передумови для ефективного регулювання конкурентних відносин.

Разом з тим, необхідно загострити увагу на необхідності подальшого реформування законодавства про конкуренцію. Зокрема, видається необхідним передбачити можливість звільнення від дії конкурентних норм за аналогією з пунктом 3 статті 81 Консолідованої версії Договору про Європейський Союз⁷.

Підтвердженням послідовності у реформуванні національного права конкуренції на виконання своїх зобов'язань перед Європейським Союзом є прийняття Закону України "Про захист економічної

конкуренції” від 11 січня 2001 року №2210-III, який набирає чинності через рік після його опублікування. Вже перше ознайомлення з текстом нового Закону дозволяє зробити висновок про те, що більшість недоліків, якими характеризувалися попередні законодавчі акти в галузі регулювання конкурентних відносин, були усунені при розробці тексту нового Закону. Також вражає його схожість з відповідними положеннями Маастрихтської угоди та чинного німецького Закону “Про недопущення обмежень конкуренції”.

Потрібно також відзначити, що для впровадження законів та інших нормативних актів, що регулюють конкурентні відносини, особливо велику роль відіграватиме судова практика, оскільки в самих правових актах в цій сфері використовуються широкі та більш загальні формулювання-приписи, аніж в звичайному законодавстві, що надаватиме суддям більше можливостей для тлумачення законів та їх адаптації до потреб сьогодення. В той же час ця категорія справ для судів загальної юрисдикції є відносно новою, а отже видається доцільним розглянути можливість створення в рамках реформи судової системи України спеціальних судів (чи їхніх відділень), що розглядатимуть справи, пов'язані з конкуренцією, як це було зроблено, наприклад, у Великобританії.

Як неодноразово заявляли політичні лідери Європейського Союзу, двері до нової Європи відкриті для всіх. Проте місце в ній не гарантовано нікому. *Acquis communautaire* – чи не найважливіша передумова для членства в ЄС – вимагає високого ступеня конвергенції національної системи права до права Європейського Союзу. Чи відповідатиме Україна цьому критерію – покаже майбутнє. Сподіватимось, що вже найближче майбутнє.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Відомості Верховної Ради 1992, № 21, ст. 296.
- ² Закон Российской Федерации "О конкуренции и органичении монополистической деятельности на товарных рынках" в редакции от 06.05.1998 № 70-ФЗ.
- ³ Відомості Верховної Ради 1991, № 29, ст. 377.
- ⁴ Відомості Верховної Ради 1996, № 36, ст. 164.
- ⁵ Відомості Верховної Ради 1994, № 9, ст. 42.
- ⁶ Відомості Верховної Ради 1998, № 34, ст. 229.
- ⁷ ОJ C 340, 10.11.1997, pp. 173-308.